

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
 רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
 טלפון : 054-4436366, פקס : 09-9579540
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 142 דצמבר 2018 טבת תשע"ט

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

76 שנים ל"ליל ציגנריה"

ב-22 בדצמבר ימלאו 76 שנים לפעולות המרי שביצעו חברי תנועות הנוער בקרקוב בתקופת מלחמת העולם השנייה. אותו לילה תקפו צעירים מכל תנועות הנוער החלוציות בעיר, מספר יעדים, ושיאם הייתה ההתקפה על בית הקפה "ציגנריה", ששימש מועדון לקציני הגסטאפו, ועלה בידם להרוג ולפצוע רבים.

נפגש ונזכיר את הקהילה היהודית בקרקוב

ביום ראשון ה-23 בדצמבר 2018, ט"ו בטבת התשע"ט, בשעה 17:00

באולם יצחק בתיכון עירוני ה', רחוב בן יהודה 227,

כניסה לחניה מרחוב הירקון 294.

במפגש נארח את מר יאנוש מאקוד, היוזם והמנהל מזה 30 שנים את הפסטיבל היהודי בקרקוב.

מר מאקוד יספר על העניין הפולני, המתגבר והולך, בתרבות היהודית המקומית שכמעט נכחדה בשואה; על התופעה של "פסטיבל התרבות היהודית בקרקוב", שמושך אליו אמנים ומוסיקאים עכשוויים, יהודים ולא-יהודים, ואשר בקונצרט הסיום ברחבת שרוקה משתתפים למעלה מ-25 אלף אנשים מכל רחבי העולם.

יאנוש מאקוד ידבר בבפולנית ובאנגלית, ואת דבריו 'יתבל' בתמונות וקטעי סרטונים מאותם אירועים.

קפה "ציגנריה" ברחוב שפיטלנה.

צעירים יהודים השליכו רימונים למקום, ומספר קצינים גרמנים נהרגו בפעולת המרד שכונו על שם הקפה "ליל ציגנריה"

פתיתים,

המרכז לחקר תולדות יהודי קרקוב ותרבותם במחלקה ללימודי יהדות באוניברסיטה היגלונית ערך מפגש מדעי שהוקדש ליהודים שלמדו בבית הספר התיכון ע"ש אנה הקדושה. בין הנושאים שנדונו: הנוער היהודי בתיכון, היחסים בין תלמידים נוצרים ויהודים בבית הספר, גורלם של היהודים בוגרי הגימנסיה, ועוד.

מאיר בוסאק, בספרו "בין צללי עיר" כותב: "הבאתי עמי לארץ פנקס בית המדרש של 'המגלה עמוקות' מהמאה ה-19 וה-20, פנקסים בכתב יד באותיות ספר תורה ובהם תפילות אל מלא רחמים לזכר הקדושים שנהרגו - כל קדוש וקדוש והאלמלא רחמים המוקדש לו והמתאר את מותו, פנקס באותיות ספר-תורה על גבי קלף ובו תפילות שונות כ'יקום פורקן', תפילה לשלום המלך ושריו, תפילות 'מי שברך' לכל מיני הזדמנויות - הכל מבית המדרש של 'המגלה עמוקות', בו התפללו כל בני משפחתנו ואת הפנקסים שלו הסתרת במחסן החנות שלנו.

מי יוכל להשכילנו היכן נמצאים פנקסים אלה עתה?

במוזיאון שינדלר בקרקוב ציינו בסוף נובמבר מלאת 25 שנים להקרנת הבכורה של הסרט "רשימת שינדלר", שרובו צולם בקרקוב. במאי הסרט הוא היהודי-אמריקאי סטיבן שפילברג, והוא מבוסס על ספר בשם זהה שכתב תומאס קינלי, ואשר מספר את סיפורו של אוסקר שינדלר שהציל כ-1,200 מיהודי קרקוב בזמן השואה.

הזכר והלקת, יצחק צוקרמן

דברים שאמר יצחק צוקרמן, ממייסדי ומנהיגי הארגון היהודי הלוחם בימי מרד גטו ורשה, בכינוס ביום מלאות 8 שנים ל"ליל ציגנריה" בקרקוב.

"לימי זיכרון אלה משמעות כפולה: למתים ולחיים. כי מהו הטעם למורשתם הגדולה של הנופלים, אם העצרות שלנו באות רק לעורר זכרונות מכאיבים, ולא נלמד מהם את לקח החיים.

האם מה שקרה שייך כבר לאוצר-הזכרונות? האם ההיאבקות הטראגית של מיטב בני עמנו היא רק בבחינת עלה שלכת – והגזע עוד איתן, מוזהב קרני שמש וחולס חלומותיו? האם לא נפגעו שורשינו? היש מי שחושב שיצאנו ידי חובה כלפי עצמנו, כלפי החיים, כלפי הגולה, כלפי הקרבנות, במה שאנו מתייחדים בתאריכים מסויימים, בימי זכרון, עם זכרם של הקדושים – להשקיט את מצפוננו ולתת למתים את אשר למתים?

שארית הפליטה לקרבנות עדיין בחיים, וגם הרוצח עדיין חי. עשן ארובות הקרמטוריום עודנו מרחף באוויר. זקוקים אנו לדרך בהירה ולראיה היסטורית כנה, ראויים קדושינו לכבוד.

רק שמונה שנים חלפו מאותו יום מר ונמהר, שבו יצא מיטב הנוער הקרקובאי לקרב באגרופיו, לנקום את נקמת דמינו – והעולם כבר אפוף שיכחה ונוח להתפייס עם השונא.

האם לא לימדנו הפרק הטרגי של 22 בדצמבר 1942 בקרקוב, כמו שלימדנו פרקים אחרים בתולדות יהדות פולין בשנות השואה, שהשונא הזה, ההיטלריסטי, מבין רק שפה אחת – שפת הכוח וההתנגדות? האם אין זה מספיק לעולם ולעם שלנו? הרי המאות המעטות של לוחמים יהודים גזלו את מנוחתו של האויב והטרידוהו יותר מאשר מיליונים, אשר הלכו בלי התנגדות לטרבלינקה.

האם לא מר הוא לדעת, שארבע מאות אלף יהודי ורשה חוסלו ביתר קלות וביתר מהירות, מאשר חמישים אלף יהודים של אותה ורשה, אשר ארבע מאות מבניהם עמדו על חומותיה להגן על העם?

בזה גודלו של הארגון הלוחם בקרקוב. הוא היה הראשון אשר הרים את נס ההתנגדות נגד הגרמנים. בבדידות,

תגמול חודשי ממשלת פולין

האם אתם מקבלים כבר את התגמול החודשי, בסך של כ-400 זלוטי, מהמשרד לוטרניים ולקורבנות הרדיפות בפולין?

אם טרם תבעתם את התגמול, כדאי לבדוק את הזכאות לתגמול למי שהיו בשנים 1939-1956:

♦ נרדפים עקב דת, לאום, גזע או השקפה פוליטית, אשר גורשו ונכלאו במחנות, גטאות, בתי סוהר ומחנות לעבודות כפייה בגרמניה (לרבות נרדפים אשר ברחו לשטחי בריה"מ הריבונית ונכלאו שם במחנות לעובדי כפייה), זאת לרבות ילדים שהופרדו מהוריהם ונשלחו למחנות השמדה.

♦

ברובע הארי יצא הארגון להילחם נגד משמידו.

האם לא טרגי הדבר שהטובים שבעם גורשו מהגטו על ידי אחיהם לגזע, לגורל ולמוות?

האם לא מאלף הדבר שקרקוב, העיר בה שותק הארגון היהודי הלוחם על ידי משתפי הפעולה – לא הצילה את נפשה יותר מאשר ורשה, אשר בה שיתק הארגון את משתפי הפעולה, וליווה את העם עד רגעו האחרון בנשק, במרד, בנאמנות ובכבוד?

קרקוב הייתה לא רק התחלה של התנגדות רצינית בשביל היהודים, הפולנים רשמו אותה ליכונם והתגאו בה, והלא אנשי המחתרת אשר התנפלו ברימונים ונשק קצר טווח על האויב, והלמו בו מהלומה קשה, היו חברי הארגון היהודי, החלוצי.

מהר מידי הסתיים פרק הגבורה. בית הסוהר במונטלופי יודע לספר על אומץ ליבם של היהודים. הרחוב בקרקוב, עקוב הדם, יגלה את עוז נפשם של אלה אשר ברגעים האחרונים של הלוחמים ידעו להתנפל בציפורניהם על ההיטלריסטים, ולמות בכבוד. אושוויץ תוסיף על פרק-זוהר זה.

קרקוב הייתה הראשונה במלחמה, וזו זכותה. מפקדיה – ליבסקינד, לאבאן ודרגנר – הראו לנו את הדרך להצלת כבודנו. ואם אנו חיים היום לא רק במועקת-לב, אלא גם בראש מורס – הרי להם אנו חייבים את ההרגשה הזאת.

אנחנו, היהודים, איחרנו את השעה המתאימה. כוחותינו הטובים ביותר הלכו לאיבוד עם גלי החורבן, אבל האם עוד לא שיכנע גורלנו את המדינאים שאין ערך לציפיה פאסיבית לנגישות הגרמנים? התנגדות פאסיבית? אולי גם לזה יש ערך כלשהו, אבל האם בתנאים אלה אפשרית בכלל התנגדות פאסיבית? האמנם התנגדות פאסיבית לא תעורר אותן הנגישות כמו התנגדות אקטיבית?

האם יש ביניהן איזה הבדל אחר, חוץ מההבדל שבמעשי התנגדות ממש אפשר להציל את כבודו של עם שהתייחסו אליו כאל עם-עבדים, וגם ללמד לקח את האויב, שיתחשב בנו כמו באויב ריאלי?

הדברים פורסמו בספר

"דעו, אני יהודי. אברהם לייבוויץ-לאבאן"

♦ וטרניים (ותיקי מלחמה) שהשתתפו במאמץ המלחמתי לעצמאותה של פולין, בצבא הרשמי וביחידות של בעלות הברית, בין אם במחתרת או באופן רשמי.

תנאי סף הוא שהאדם היה אזרח פולין במהלך ההשתתפות במאמץ המלחמתי או הרדיפות.

פרטים נוספים על התגמול <http://www.kombatanci.gov.pl/en/forms.html>

טופס בקשה לתגמול: <https://wjro.org.il/cms/assets/uploads/2016/03/Poland-benefits-program-application-revised-June-20151.pdf>

סול דרייר ולהקתו

ולקחו לנו את הכל, גם את הכפיות שלי", הוא מספר. למזלו, הם לא נשארו באושוויץ, אלא עברו למחנה אחר, "אבל כבר לא הייתה לי מוזיקה עד סוף המלחמה, בשביעי לאפריל 1944. חיילים יהודים אמריקאים הצילו אותנו, והבהילו אותי פצוע ומדמם לבית חולים".

"להקים להקה בגילי נשמע מטורף"

איש מבני משפחתו של דרייר לא שרד. רק שנים אחר כך הוא גילה שאימו ואחותו נשלחו למחנה מיידנק, ואביו ואחיו נשלחו למחנה בלז'ץ.

"מבית החולים אספו אותנו, כל מי שהיו בגילי או קצת פחות, ונסענו לגור בבתיים של הבונד באיטליה", מספר דרייר, שהתחיל לעבוד שם בשגרירות, וסידר ליהודים אשרות עלייה לישראל.

"יום אחד הביאו לחצר שבין הבתים שלנו פסנתר ותופים", הוא נזכר, "אחד מהבחורים התנדב לנגן בפסנתר, ואני, שכבר הייתי מומחה לכלי הקשה, התנדבתי לתופף". ככה ניגנו יחד מוזיקה כדי שהחברים יוכלו לרקוד. בהתחלה לא היה לאף אחד מצב רוח, אבל אחרי כמה שירים הצלחנו שוב לרומם את רוחם של האנשים עם המוזיקה והתיפוף".

לאחר כמה שנים דודתו של דרייר מארה"ב איתרה אותו, ושלחה לו מכתב עם כרטיס טיסה. הוא נחת ברוקלין, עם 20 דולר בכיס, והחל לעבוד. שם גם פגש את אשתו, ניצולת שואה בעצמה, והשניים נישאו והולידו ארבעה ילדים. מאז, במשך עשרות שנים הוא שקע בחיי המשפחה והעבודה, והותיר את התיפוף והמוזיקה הרחק מאחוריו. "לא סתם לא דיברנו על מה שהיה כל כך הרבה שנים. לחזור להתעסק בשואה לא היה פשוט לאף אחד", הוא אומר.

אבל אז, לפני ארבע שנים, כשהיה בן 89, נתקל דרייר במקרה במודעת אבל של ניצולת שואה שהייתה מנגנת בפסנתר, שנפטרה בגיל 110. "זה כל כך נגע בי, שבלי לחשוב הלכתי לחנות כלי נגינה וקניתי מערכת תופים חדשה באלף

לפני ארבע שנים, כשהמתופף סול דרייר היה בן 90, הוא החליט להקים להקה [...]. לא מפתיע שבעינו זה בכלל לא מאוחר מדי – אחרי הכל, המוזיקה היא זו שהצילה את חייו גם לפני 70 שנה.

דרייר נולד בקרקוב ב-1925, ומילדותו למד לנגן בקלרינט, אך תוך זמן קצר נאלץ להיפרד מכלי הנגינה האהוב שלו, כשמשפחתו נקלעה לקשיים כלכליים ומכרה אותו. את דרייר חובב המוזיקה זה לא עצר: "אחרי שמכרנו את הקלרינט כדי לקנות אוכל, הייתי משתמש בכלי מטבח כדי לתופף", הוא מספר.

כשמלאו לו 16, הייתה השנה 1941, ומלחמת העולם השנייה בעיצומה. המשפחה התגוררה בגבולות הגטו בקרקוב, ודרייר הפך לראשון להישלח מהגטו למחנה הריכוז פלאשוב, שהוקם על גבי בית הקברות היהודי בקצה העיר כדי לייצר בו מדים לחיילי הצבא הגרמני.

"בלילות, לפני שהיינו הולכים לישון, אחד מהבחורים היה מפזם שירים יהודיים ביידיש", נזכר דרייר, שהרגיש כל הזמן שמשוהו חסר לו, עד שיום אחד התגלגלו לידיו שתי כפיות. "נזכרתי שאני יודע להפיק מהן מוזיקה", הוא מספר, "התחלתי להקיש בהן אחת על השנייה, ליצור מקצבים וצלילים שונים, וכך התחלנו לשיר בליווי הכפיות, ועשינו מוזיקה שהצליחה לשמור על הרוח שלנו".

כמה חודשים מאוחר יותר נשלח סול למחנה המפורסם של אוסקר שינדלר יחד עם אלף איש נוספים. "הייתי אחד מהאנשים ברשימת שינדלר, אבל לא עבדתי במפעל שלו, אלא במחנה בפיקוח האוקראינים וחיילי אס.אס, כך שנגינה על כפיות לא ממש התאפשרה, אבל מדי פעם תופפתי קצת בחשאי", הוא מספר.

"לילה אחד העמיסו אליי איש מהמחנה על קרונות מסע של בהמות. "היה חוס נוראי, ולא והיה לנו אוויר, ושינדלר נלחם עד לרגע האחרון שיפתחו את החלונות ויתזו עלינו מים", הוא מספר. בסוף הנסיעה הארוכה, הרכבת עצרה באושוויץ. "הפשיטו אותנו לגמרי

דולר", הוא מספר. תוך זמן קצר, הוא החליט שהוא רוצה להקים להקה של ניצולי שואה – אם המוזיקה שמרה עליו, הוא החליט, אז הוא רוצה להנציח את זיכרון השואה באמצעותה.

תחילה אישתו התנגדה לרעיון. "היא חשבה שהשתגעתי, להקים להקה בגילי נשמע לה מטורף", הוא מספר, "היא לא הבינה למה אחרי כל כך הרבה זמן זה פתאום חשוב לי. לחזור להתעסק בשואה לא היה פשוט עבורה".

אבל דרייר התעקש. הוא התחיל לחפש נגנים, ולבסוף מצא נגן אקורדיון ניצול שואה, ועוד חמישה נגנים שהם דור שני לניצולים. "ביחד הרכבנו את הלהקה The Holocaust Survivors' Band והתחלנו להופיע בכל מקום שמזמינים אותנו בעולם, גם באושוויץ ובגטו ורשה. בכל פעם שאנחנו מוזמנים לנגן זה מרגש אותי. כשאשתי ראתה את המופע שלי בלאס וגאס, היא בכתה ואמרה לי שעכשיו היא מבינה, ושאיני חייב להמשיך" [...].

"אנחנו זוכרים את מה שהיה לפני 70 שנה דרך ההופעות והמוסיקה", אומר דרייר, "זה חשוב שלא ישכחו את זה. אני לא בטוח שזה יוכל להישאר עוד דור או שניים, אבל חייבים לעשות את המקסימום, ואני מרגיש שליחות. המוסיקה מחברת בין אנשים בכל גיל ובכל מקום. אפשר לזכור איתה, לשמוח איתה, אפילו דרך דברים קשים מאוד כמו השואה".

רקפת פרא

מאקו, 29.10.18

המאבק על בית הכנסת אייזיק

מאיר בוסאק מספר, בספרו "בין צללי עיר" על המאבק על בית הכנסת, לאחר המלחמה. וכך הוא מספר: "יום אחד עברתי ליד בית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקלש והנה, מעל לגזוזטרה שבקומה הראשונה, מקום הכניסה לעזרת הנשים, תלוי צלב. נכנסתי פנימה. הבניין היה מוזנח בשממונו, ומעל לארון הקודש היה צלב.

אחרי ימים אחדים קיבלתי מכתב ממרכז ועד הקהילות של יהודי פולין ובו נכתב כי ההיסטוריון, ד"ר יוליוש סטניסלאב הארבוט, נדרש על ידי ההנהלה הציבורית של הממשלה הפולנית להעריך את בית הכנסת מבחינה היסטורית.

נודע לי שבימי המלחמה הפך בית הכנסת זה למחסן התפאורות של התיאטרון העירוני, והודות לכך לא נהרס הבניין על ידי הגרמנים ולא על ידי האספסוף הפולני, שחיפש לעתים פורקן ליצר ההרס; ברם לפני זמנא פונו התפאורות מבית הכנסת.

ביום 27 ביולי, היום הקרוי ע"ש יקוב, הקדוש הנוצרי, הופיעו פתאום כמרי הכנסייה הלאומית ועמם מספר צליינים, תלו את תמונות "האם הקדושה" מעל ארון הקודש וצלב מעליו. על הכתלים תלו תמונות קדושים שונים. צלב שני קבעו מעל לגזוזטרה בחזית הבניין, במקום הכניסה לעזרת הנשים, וערכו תפילה בתוך כתלי בית הכנסת.

בהיודע לו הדבר, התקשר ועד הקהילה בקרקוב עם המרכז בוורשה וכך התגלגלו הדברים. הד"ר הארבוט בא להוכיח שבעיר קזימז, הסמוכה לקרקוב, עמד בית יראה ע"ש יקוב הקדוש. לפי המסמכים, שהביא הד"ר הרבוט בחיבורו, קיים היה בית היראה הזה עד שנת 1785. אחרי שסופחה העיר קרקוב לאוסטריה, תרם הקיסר יוזף השני את בית היראה הזה לצרכי הצבא האוסטרי, והצבא מכר אותו ליהודים למחסן. לימים הפכו היהודים את המחסן לבית כנסת.

אינני יודע אם הד"ר הארבוט פעל לפי יזמת השלטונות, שהיו מעוניינים בביסוס מדעי לכינון כנסייה קתולית-לאומית דווקא ברובע, שאוכלס בימי השואה על ידי פולנים מדלת העם, או שהייתה זו יזמתו הפרטית, אך כוונתו היתה ברורה.

ידעתי שבארכיון קהילת קרקוב היו תעודות המעידות על קיום בית כנסת, שלהקומו קיבל ר' אייזיק ב"ר יעקלש רישיון ממלך פולין במאה ה-17, אך ארכיון הקהילה הוחרם בימי המלחמה על ידי הגרמנים ולא היה בהישג ידי. התעודות שנשארו והן - כתב רשיון מאת המלך לר' אייזיק להקים את בית הכנסת ומכתב הנזיפה של הבישוף זאטשיק לכומר קלודזינסקי על הפרעתו ליהודים בהקמת בית הכנסת - לא יכלו להעיד כי אכן בית הכנסת הוקם והיה קיים. מסמכים אחרים, כפנקסי בית הכנסת מהמאה ה-17, לא נשתמרו. לא נותר איפוא אלא לחפש מסמכים ולאתר את מקום בית היראה ע"ש יקוב הקדוש.

ואמנם מצאתי עדות ברורה ב"ספר האחוזה" של ההיסטוריון הפולני מהמאה ה-15, יאן דלוגוש, ומפות עתיקות של העיר אשר העידו כי בית היראה ע"ש יקוב הקדוש היה אמנם קיים בקזימז, אך לא ברובע היהודי אלא על יד שער העיר היוצא לעיירה סקאבינה, שער שהיה בחלק הנוצרי של קזימז, שעה שבית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקלש נמצא בלב לבנה של השכונה היהודית.

אשר לטענתו של הד"ר הארבוט, כי צבא הקיסר יוזף השני מכר את בית היראה ליהודים, הוכחתי כי קזימז היתה שייכת לאוסטריה בשנים 1772-1777, ורק בשנים אלה יכלו האוסטרים למכור את בית היראה הנ"ל ואילו התעודות הקיימות מזכירות את קיומו עוד בשנת 1785.

על דברי תשובתי הגיש הד"ר הארבוט ראיות ותיוזות חדשות. ראשית טען שעוד במאה ה-17 הפכו היהודים את בניין בית היראה הנוצרי לבית כנסת שלהם, ושהבניין הוקם מראשית תכניתו להיות כנסייה נוצרית, והראה לכך - אין בבניין עזרה מיוחדת לנשים, ואין בית כנסת שבו מתפללים גברים ונשים ביחד.

מובן, שבטענתו שבערעור על דברי סתר הד"ר הארבוט את טענתו, שהאוסטרים מכרו את בית היראה הנוצרי ליהודים, והאשים את מלך פולין שהתיר להפוך בית יראה לבית כנסת. בלתי מובנת התיזה שלו שהיהודים השתלטו על בניין בית היראה הנ"ל עוד במאה ה-17, שעה שהוא עצמו הוכיח כי אותו בית יראה ע"ש יקוב הקדוש קיים היה עוד בשנת 1785.

מוזרה היא גם טענתו, שמלך פולין הרשה להפוך כנסייה נוצרית לבית תפילה יהודי, שעה שברשיונו של המלך מודגש, שהוא מתיר ליהודים לבנות את בית הכנסת ו"להקים אותו מהיסודות", ולא להפוך בניין לבניין. ואשר לאולם התפילה המשותף לגברים ונשים - הדבר חסר כל יסוד, כי בקומה השנייה נמצאת עזרת הנשים ולשתי העזרות יש תיקרה מקומרת משותפת, זאת אומרת שעזרת הנשים לא נתוספה מאוחר יותר.

הוויכוח העיוני בין הד"ר הארבוט לבני עבר לפסים של מאבק מעשי, שבראשו עמד הרב הראשי לצבא פולין, יו"ר מועצת הרבנים של יהודי פולין, הד"ר דוד כהנא. הרב כהנא השקיע מרץ רב במלחמה זו למניעת הפיכת בית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקלש לכנסייה נוצרית. כתוצאה מהפולמוס נסגר בית הכנסת, השערים נחתמו על ידי השלטונות.

עברו חדשים אחדים. יום אחד באה הידיעה כי בית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקלש מוחזר ליהודים. התמונות הקדושות הוסרו מעליו, הצלבים הורדו. בית הכנסת הוחזר, אך אפרם של המתפללים הפוטנציאליים היה מפוזר בשדות בלז'ץ, אושוויץ ופלאשוב.

ספריות וחדרי קריאה בקו'ימיז' ובקרקוב

Towarzyska (=חדר קריאה חברתי) בככר השוק הראשי, בין רחוב פלוריאנסקה לסלבקובסקה, בקומה הראשונה של בית מספר 39. למרות שהיה זה מוסד יהודי פקדו אותו גם תושבים לא יהודיים. היה זה אחד המוסדות החשובים ביותר לאינטלגנציה היהודית והפולנית, לכאן היו מגיעים עתוננים מכל רחבי פולין ומארצות חו"ל, כאן היו נפגשים למשחקי שח וברידג', במקום התקיימו שיעורי אנגלית, אספרנטו, צרפתית ואיטלקית.

ב-1913 הגיע מספר החברים למעל 300, ביניהם: אדולף גרוס, הנריקה פרומוביץ-סטולר, פאול טאובנשלנג, משפחות לנדאו ומשפחת טיילס. עשר שנים מאוחר יותר הגיע מספר החברים ל-864 חברים, ובמהלך העשור נערכו 1,700 הרצאות וערבי קריאה. בשנת 1924-1925 קיבל הארגון סיבסוד מעיריית קרקוב, ובכסף זה רכש המועדון את הציוד החדש ביותר – מקרן תמונות להצגה בעת ההרצאות.

חדר הקריאה תמך גם בקברט **Bury Melonik** שנודע בשל ה- **Szmonces** ("שמונצס") – בדיחות לשוניות המבוססות על שליטה בשפה הפולנית. היה זה סגנון כתיבה מקובל גם בקברטים של ורשה ולבוב (גם יוליאן טובים כתב "שמונצס"). הקברט היה ליורשו המוצלח של ה- **Zielony Balonik** ("הבלון הקטן הירוק") שפעל בשנים 1905-1912 בקפה **Jana Michalika** ברחוב פלוריאנסקה.

אגודות סטודנטים באוניברסיטה היגלונית ניהלו אף הן ספריות לחבריהם, כך למשל הייתה ספריה לאגודת הסטודנטים היהודיים "**אוגניסקו**" ולאיחוד הנוער האקדמי הצעיר "**גורדוניה**".

שרה שנירר, מייסדת "בית יעקב", הקימה אף היא ספרייה עבור בנות אורתודוקסיות יהודיות.

ספרייה נוספת בקו'ימיז' הייתה הספרייה היהודית **ליטערצקה**, אך אין לנו פרטים נוספים עליה.

גם **בגטו ובפלשוב** ניסו היהודים לשמר ספריות לטובת קהל הקוראים, ואחרי המלחמה, יהודים שחזרו לקרקוב, הקימו ספרייה לחבריהם.

ספריות וחדרי קריאה בקרקוב היהודית לרשות האוכלוסיה שוחרת התרבות ולרשות המעוניינים להרחיב את השכלתם: בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היו ספריות וחדרי הקריאה העירוניים, אך רוב תושביה היהודים של העיר העדיפו את הספריות וחדרי הקריאה שאורגנו על ידי ארגונים יהודיים, ורובם ככולם פעלו בקו'ימיז'. רוב חדרי הקריאה היו קטנים, רובם מזוהים עם מפלגות פוליטיות, וחלקם נתמכו על ידי הקהילה.

מתוך רישומי המשטרה, לה דווח על מספר החברים המשתתפים בפעילויות השונות, אפשר ללמוד על קיומם של הספריות וחדרי הקריאה הבאים:

במבנה שבו שכנו משרדי הקהילה, ברחוב קרקובסקה 41 פינת רחוב סקבינסקה 2 שכנה ספריית "**עזרא**". הספרייה הוקמה בשנת 1899 על ידי קבוצה של "מתקדמים" כגון לאון הורוביץ, הרמן הירש ואוזיאש טהון. הספרייה נתמכה על ידי הקהילה, ראש הקהילה היהודית, רפאל לנדאו, היה חבר מועצת המנהלים של חדר הקריאה, והיו לה כ-200 חברים. במהלך מלחמת העולם הראשונה שימש המקום לאחסון תפוחי אדמה.

חדר הקריאה **Czytelnia Ludowa Jedność** – **Unity** פעל בשנים 1926-1938, ואף הוא שכן בקו'ימיז'. מרישומי המשטרה עולה כי כל 220 חבריו היו חברים ב"פועלי ציון שמאל" – ארגון בעל אוריינטציה סוציאליסטית ציונית.

חדר הקריאה על שם **י.ל.פרץ**, פעל בשנים 1928-1939, ושרת בעיקר את קהל חובבי היידיש והתרבות האידית. עם הקמתו מנה המקום כ-110 חברים, ומספרם גדל עד לכ-400. בתחילה שכן חדר הקריאה ברחוב מיודובה, ואחר כך עבר לרחוב דיטלה. גזברית חדר הקריאה הייתה גב' סטפניה שנקר. במקום היו 3,370 ספרים, מהם 1,805 ספרים ביידיש (54%), 1,046 ספרים בפולנית (31%) ו-300 בגרמנית. החברים בחדר הקריאה היו מזוהים פוליטית עם פועלי ציון שמאל, המקום נחשד על ידי המשטרה בנטיות קומוניסטיות.

אחד מחדרי הקריאה החשובים ביותר היה **Czytelnia**

לזכרו של פרופ' יז'י אלכסנדרוביץ'

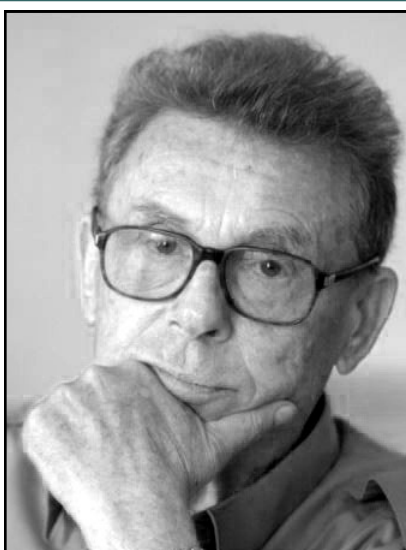
שווחתי עם יז'י בטלפון לפני ימים מספר, ולא העליתי על דעתי כי לעולם לא אשמע את קולו המדוד. הוא נפטר בשנתו. נרדם ולא קם יותר, ספרה אשתו באטה.

יז'י נולד בקרקוב, בשנת 1936, לאביו פרופ' יוליאן אלכסנדרוביץ' ואמו מרילה, ומעולם לא נטש את העיר.

אביו, יחד עם רעייתו מרילה ויז'י בנם התינוק, הצליחו לברוח מגטו קרקוב בתעלות הביוב, ויוליאן, ששמו המחתרתי היה "ד"ר טוורדה, הצטרף למחתרת הפולנית ארמיה קריובה (AK). לאות הוקרה על פעילותו נקרא בקרקוב שם רחוב "ד"ר טוורדאגו".

את יז'י (או בכינויו יז'יק) פגשנו, אמי ואני, כבר בראשית שנת 1945, כשאנו נותרנו פליטים חסרי כל. לעולם לא אשכח את החמימות, את טוב הלב והביטויים שהזמינו קירבה, אותה כה הערכנו בתום תקופת הזוועות.

יז'י והחליט להקדיש את חייו לפסיכיאטריה, בניגוד לאביו שהיה המטולוג בעל שם עולמי, ויז'י זכה למוניטין בינלאומי בתחומו והיה מרצה מוערך וחוקר מחונן באוניברסיטה

היגלונית של קרקוב.

הוא השאיר אחריו ירושה מדעית משמעותית ועמד בראש מכון אקדמי להיפנוזה רפואית. תרומתו המדעית תשמר ותזכר לעד.

כמחאה, או שמא בשל זיכרונות השואה, הוא ורעייתו באטה החליטו שלא להביא צאצאים לעולם וגרמו בכך כאב לב לאביו.

יהיה זכרו שמור בלבנו.

סופרים ועיתונאים יהודיים בשנים שבין המלחמות

המידע המובא להלן הוא על פי עבודתו של Geoffrey M. Weisgard
בחוברת Aspects of Jewish Communities in and around Krakow
סדר השמות הוא על פי תאריכי הלידה

מתמטיקה והיה בין אלה שכתבו על המורשת היהודית
האקדמית בהיסטוריה של האוניברסיטה היאגלונית.

משה קנפר (1880-1942) היה בין העורכים של המדור
הספרותי ב-"נובה דז'יניק", ממסדי אגודת הידידים של
התאטרון היהודי בפלין וסגן הנשיא של אגודת
העיתונאים של מערב מאופולסקה בפולין.

רפאל טאובנשלג (1881-1958) פרופסור באוניברסיטה
היגלונית שהתמחה בחוק הרומי. הוא כתב ופרסם את
מחקריו בספרים ומאמרים.

איגנץ יצחק שורצברט (1888-1961) פעיל ציוני, חבר
סיים, נשיא האיחוד העולמי של הציונים הכלליים. היה
עורך ה"נובי דז'יניק" וכתב במספר עיתונים שהתפרסמו
בלבוב ובוורשה. ספרו, בידיש, על החיים היהודיים
בקרקוב בין שתי מלחמות העולם התפרסם בשנת 1958.

וילהלם ברקלהמר (1889-1934) היה עיתונאי ומוציא
לאור. בשנים 1919-1920 ו-1925-1934 שימש כעורך ראשי
של "נובי דז'יניק" וכסגן נשיא של אגודת העיתונאים של
קרקוב.

תדאוש פייפר (1891-1969) ייסד את הירחון Zwrotnica
שיוחד בעיקר לתנועות אוונגרדיות בשירה בת זמננו.
בצעירותו התנצר.

פליציה אינפלד-שטנדיג,
(1895-1945) בוגרת
הגימנסיה העברית
והאוניברסיטה של
קרקוב. כתבה מאמרים
שהתפרסמו ב"נובי
דז'יניק", ותמכה באיגון
הבינלאומי של נשים
ציוניות.

**הנריקה פרומוביץ'-
סטילר** הייתה חברה

ב"חדר הקריאה החברתי" ומאמריה התפרסמו, בשנות
העשרים, ב"נובי דז'יניק" וב"הדעה שלנו". ייסדה מגזין
לילדים יהודיים "חלון לעולם" שראה אור בשנים
1937-1939.

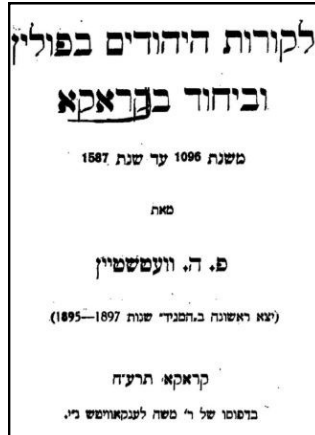
קרול רוזנפלד (יליד 1895) היה משורר וסטיריקן
קרקובאי, שכתב גם עבור ה"נובי דז'יניק".

זיגמונט פניכל (1896-1964) כתב על היבטים כלכליים
וחוקיים ועבודתו נכללה בספר על חוקי עבודה שפורסם
ב-1939.

זופיה אמייסן (1897-1967) היסטוריונית שעבדה בספריה
של האוניברסיטה היגלונית. הרבתה לכתוב על כתבי יד
מאויירים.

(המשך בעמוד הבא)

רבי פנחס אליהו דמביצר (1849-1920), דיין ובנו של דיין,
חיבר את "גבעת פנחס", הערות לעבודתו של הרב פנחס
אברהם פרל.

פייבל הירש וועטשטיין,
(1858-1924) היה בעל חנות
ספרים ועבודותיו פורסמו
גם בעברית. אחת מעבודותיו
"לקורות היהודים בפולין
וביחוד בקרקוב משנת 1096
עד שנת 1587" התפרסמה
בשנת 1918 והייתה בסיס
לעבודתו המחקרית של
ההיסטוריון פרופ' מאיר
באלאבאן.

אדולף גרוס (1862-1936)
היה פעיל פוליטי, חברתי
ופעל לשחרור הנשים. יחד עם וילהלם פלדמן (1868-1919)
הוא יסד את העיתון "עיתון הבוקר", היה עורך
ה"שבועון", ורשימותיו התפרסמו גם בעיתונים אחרים.

לאון שרטבד (1864-1940) – פרופסור באוניברסיטה
היאגלונית שכתב וחקר את התקופה ההלניסטית
והביזנטית. ספרייתו מנתה מאות ספרים, שאת חלקם
תרם עוד לפני המלחמה. ב-6 בנובמבר 1939 נעצר יחד עם
עוד 137 פרופסורים באוניברסיטה על ידי ה-ס.ס.

אויזאש יהושע טהון (1870-1936) מנהיג הקהילה
הפרוגרסיבית בקרקוב וחבר הסיים. יחד עם אחרים ייסד
את העיתון "נובי דז'יניק" ובו התפרסמו גם כתבותיו.
כתבותיו של טהון התפרסמו גם בעיתון הוורשאי
"היינט" (היום), בעיתון שראה אור בלבוב "נאשה
אופינה" (דעתנו) ובשבועון הירושלמי "העולם". טהון
כתב ופרסם בשפות שונות בנושאי סוציולוגיה, פילוסופיה
ופוליטיקה.

מאיר באלאבאן (1877-1942)
יליד לבוב שם בילה את רוב
חייו. שני הכרכים של עבודתו
המונומנטלית "ההיסטוריה
של יהודי קרקוב וקז'ימייז'
1304-1868" התפרסמו
ב-1931 ו-1936.

משה דויטשר (1888-1941)
חבר הנהלת אגודת ישראל
בקרקוב ובוורשה. מו"ל
העיתון "קרקאור טאגבלאט"

הקרקובאי ו-"דאר ייד" הוורשאי. היה בעל בית דפוס
בקרקוב, פעיל במועצה הדתית של יהודי העיר, וארגן
הדרכות למורים לדת היהודית.

אלפרד רוזנבלט (1880-1947) כתב רבות בנושאי

סופרים ועיתונאים יהודיים בשנים שבין המלחמות (המשך)

הנריק ריטרמן-אביר (1906-1983) כתב לעתון "נובי דז'ניק" ולעיתונות הארצית.

רומן ברנדשטאטר (1906-1987) כתב שירה ומאמרי ביקורת שהתפרסמו, בין היתר, ב"נובי דז'ניק".

מיכאל בורוביץ (1911-1987) כתב ספר על הפיזיולוגיה של הייאוש וניהלים ורומן.

הנריק וגלר (1911-2005) היה מבקר ספרות והעורך הראשון של "הוצאה לאור ספרותית".

מריה הוכברג-מריאנסקה (מרים פלג) (1913-1996) היתה עורכת של המוסף לילדים של "נובי דז'ניק" ובשנות המלחמה הייתה העורכת של הבטאון "וולנושץ" (=חופש) של המחתרת הסוציאליסטית.

פליקס רפאל שרף (1914-2003) היה עיתונאי ב"נובי דז'ניק" וחבר מערכת הבטאון הרביזיוניסטי "טריבונה נורודובה" (=הטריבונה הלאומית). לאחר שהיגר לבריטניה המשיך להיות הכתב של "נובי דז'ניק" מבריטניה.

מאוריצי שלנגר (1915-1942) היה משורר ועיתונאי ב"נובי דז'ניק". ב-1936 פרסם ספר.

לאו ליפסקי (1917-1997) פרסם שירה ופרוזה במספר עיתונים בקרקוב לפני המלחמה.

יוסף פלדמן (1899-1946) היה פרופסור להיסטוריה באוניברסיטה היגלונית שכתב על ההיסטוריה של פולין ואירופה. הוא כתב למעלה מ-160 מאמרים שהתפרסמו בשנת 1934.

שמואל שטנדיג (1900-1942) היה מורה בבית הספר העברי וחבר בוועד בית הספר היהודי למסחר. כתב מאמרים על ציונות ועל הוראה.

יוליוש פלדהורן (1901-1943) היה משורר, סופר, מתרגם ומורה ידוע בגימנסיה העברית בקרקוב. הוא תרגם כתבים של דנטה, גטה, היה מבקר האומנות ב"נובי דז'ניק" וכתב על אמנים ועבודותיהם.

חיים לב (לאון פשמסקי) (1901-1976) בוגר האוניברסיטה היגלונית בספרות פולנית, מורה בבית הספר העברי, כתב בנושאי ספרות ב"נובי דז'ניק", וכתב ספר לצעירים על מדינות ומנהגים.

הירש פפר (1904-1943) מורה בגימנסיה העברית בקרקוב, חבר הוועד של "נובי דז'ניק" וממייסדי אגודת הסופרים והעיתונאים היהודים בקרקוב.

סטפן ריטרמן (1907-1970) היה סגן הדיקן של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה היגלונית, כתב על זכויות יוצרים, חקלאות ונושאים אחרים.

משה אלטבאור (1904-1998) כתב על השפעת השפות הסלביות על היידיש ועל השפה הפולנית והיהודים.

אנדרטה לזכר יהודי גדוב

ד"ר דניאל קמפלר כותב: "לאחר שבעה מסעות למועצה האיזורית גדוב הנמצאת בקרבת העיר ויילצ'קה, ושיתוף פעולה חיובי מצד ראש המועצה מר וויאס וההסטוריון של גדוב מר דניאל, התבשרתי כי ביום שיחרור פולין 11.11.2018 הוסר הלוח מעל אנדרטה גדולה במרכז הכפר, ועליה שלט בפולנית לזכר מאות היהודים בני המקום אשר ניספו בשואה, ועליו האותיות תנצבה.

לפני המלחמה חיו בגדוב כ-300 יהודים, וביניהם גם משפחת אבי, אברהם קמפלר. יחסי השכנות בין היהודים לקתולים בגדוב היו טובים מאד, וזקני המקום זוכרים זאת בנוסטלגיה.

לאחר פרוץ המלחמה הגיעו לגדוב כ-300 יהודים נוספים מהאיזור, ובעיקר מקרקוב וסביבותיה. באוגוסט

ראש המועצה גדוב בטקס הסרת הלוח מעל האנדרטה לזכר יהודי גדוב

זו הפעם הראשונה שבגדוב יש איזכור לעבר של יהודי המקום, וזה המעט שהיה ביכולתי לעשות לזכר 17 מבני משפחתי שנרצחו בשואה.

1942 הועברו יהודי גדוב והסביבה לוילצ'קה, ומשם לתאי הגזים של בלז'ץ.

חוויותיו של מרצל קורצמן במפגשי "פונדציה פולניה"

זכיתי ממנו לחיבוק עז, אמיתי וכן, שכמותו לא זכור לי שקיבלתי אי פעם מאדם זר. לפני הפרידה קיבלתי ממנו תמונה ועליה נכתב באנגלית "ביתי הוא ביתך". רבים מהמשתתפים הביעו את התרגשותם על כי ניתנה להם האפשרות לארח אותי, שריד שואה, נכדו של דוד אלתר קורצמן, המכונה לאחרונה גם "קורצ'אק הקרקובאי".

הסופר, המורה, הפובליציסט וחוקר השואה, **ג'ז'גוש שיבור** (Grzegorz Siwor), סיפר לנוכחים על חייו ופועלו של סבי למען היתומים ולמען הקהילה היהודית לה תרם רבות מזמנו ומהונו. בעבר העלה את סיפור חייו של סבי על הכתב, ופרסם בספר בשפה הפולנית שכותרתו "אנושיות".

באירוע נכחו רבים, כולל שגרירת ישראל בפולין, הגברת אנה ארזי, ובלטו בהשתתפותם אנשי כמורה ודת נוצריים. בסיומו של הטקס הושמעו ההמנון הפולני והישראלי, שרבים מהנוכחים הכירו את מילות "התקווה" בעל פה.

בהמשך הערב התקיים קונצרט בבית הכנסת "הטמפל" - בו התפללתי עם אבי בצעירותי - בביצוע תלמידי קורס גבוה ומתקדם בבית הספר למוזיקה, עמם הופיעה זמרת ששרה בעברית ובפולנית את תפילת "אבינו שבשמיים" לשלום המדינה ואחר כך ניגנה סולנית צ'לו את מנגינת תפילת "קול נדרי". התרגשתי מאד ונפעמתי מנגינתה החודרת לעמקי תודעתי. את האירוע ליוותה גם זמרת ישראלית, **איילה לוי-קולסקי**.

לקראת סיום הקונצרט ניגן מארגן ומפיק האירוע ומנחה הטקס מר **אירק צ'ובאק** (Irek Czubak) בקלרניט, בווירטואוזית יוצאת מהכלל, ושלהב את הקהל במחרוזת של שירים עבריים. הקהל הנלהב יצר מעגלי ריקודים על רחבת בית הכנסת ורקד בהתלהבות רבה, תוך הנפת דגלים ודקלום חלק ממילות השירים. אנשי הכמורה הצטרפו לרוקדים, שרו, רקדו וקיפצו איתם כאחד אנשי העם הפשוטים – מראה מדהים, לפחות מבחינתי. לא הפסקתי מלחשוב, האומנם אלה הם הכמרים, אשר העלו אותנו על צלבים ושרפו אותנו חיים? הייתכן מהפך כה אדיר וזאת ממש לנגד עינינו?

אבקש להביע את תודתי העמוקה והערכתי הכנה להנהלת הקרן "פונדציה פולניה", למארגנים **מרילה ואירק צ'ובאק** (Maryla & Irek Czubak), למר **ג'ז'גוש שיבור** (Grzegorz Siwor), ולמר **תדאוש יעקובוביץ** (Tadeusz Jakubowicz) יו"ר הקהילה היהודית על מאמציו הנמשכים והבלתי נלאים להנצחת קהילת יהודי קרקוב בכלל וסבי ביניהם, ולמשתתפים כולם.

למסע הזה הצטרפה אלי רעייתי דורית, ילידת הארץ ונכדי אלעד שהשפה הפולנית זרה להם לחלוטין.

מרצל קורצמן
נכדו של ר' אלתר דוד קורצמן

בספטמבר האחרון הוזמנתי, על ידי "פונדציה פולניה", להשתתף במפגש לזכר קורבנות השואה היהודיים בקרקוב, מפגש שנערך על ידי הקרן זו השנה השלישית. המפגש נערך בשני משכים, הראשון יוחד לסיפורי הישרדותם של שלושה ניצולי שואה, ובתוכם אני, ובו סיפרתי על הישרדותי כשבו וכעובד כפייה בהרי אורל, ובהמשך בסמרקנד.

חלקו השני של האירוע התקיים ברחבת בית הכנסת הישן, וכלל הצגת חוצות ולאחריו קונצרט בבית הכנסת "הטמפל". אירועים אלה הוקדשו לזכרם של אלה אשר לא זכו לגדול – ילדים שחיהם נגדעו באכזריות על ידי הצורר הגרמני.

ברצוני לחלוק עם הקורא מספר חוויות שחוויתי: בהצגת החוצות המרגשת עד דמעות השתתפו 15 ילדים ושחקנים מבית הספר היסודי ע"ש 'חסידי אומות העולם'. ההצגה המחישה את הדרך בה הובלו אל מותם הילדים מבית היתומים היהודי הגדול "בית מגדלי יתומים" בקרקוב ומלוויהם, בראשם סבי ר' אלתר דוד קורצמן, מראשי אגודת ישראל וסגן נשיא המוסד, הועלו על קרונות שהובילו אותם בדרכם האחרונה, אל מחנה ההשמדה בלז'ץ, באקציה השנייה בגטו, ב-28 באוקטובר 1942. בהצגה הובלטה מסירותו, דאגתו והקרבתו של סבי וצוות המטפלים של הילדים, וסירובם לקבל את הצעתם של הגרמנים להיפרד מהילדים היתומים ולהינצל.

דורית ומרצל קורצמן באחד האירועים בקרקוב

יו"ר הקרן, מר **אדוארד צ'ויז' (Edward Ćwierz)** אמר בדבריו כי האומה הפולנית אשמה בשיתוף פעולה עם האויב הגרמני ברדיפת היהודים. הוא הוסיף כי בוודאי שלא כל האומה שיתפה פעולה, אך עליה לקחת אחריות על הנעשה, להתנצל ולבקש סליחה ומחילה מהעם היהודי על פשעים אלה. האיש הביע אהבה רבה למדינת ישראל ולעמה, הערכה ואמונה מלאה בתורתו ובאורח חייו.

